

розподібнення з російською мовою. Так на заміну *аеродромів* та *фотографії* приходять *летовище*, *й світлина*, а *вертоліт* стає *гелікоптером*. Таким чином власне лінгвістичні принципи поступаються “політичній” доцільності і виникає негативна залежність, за принципом “хай гірше аби інше”. З урахуванням лінгвоекотологічного погляду на мовний розвиток такий підхід важко визнати відповідним критеріям ХХІ ст. Еколінгвістика в Україні лише починає обговорювати складний комплекс проблем, що пов’язані із взаємодією мови та її соціального середовища. Завдяки подальшому розвитку цього напрямку в Україні чимало питань, що були позначені дотепер лише пунктирно, набуватимуть дедалі повнішого висвітлення.

¹Haugen E. The ecology of language. Stanford, CA: Stanford University Press, 1972; ²Детальніше див. Ажнюк Б.М. Етнозахисна функція мови як наукова проблема (від Потебні до сучасності) // О.О. Потебня й актуальні питання мови та культури. – К., 2004 – с. 50-57; ³Haugen E. Op. cit. - p. 328; ⁴Тут і далі соціологічні дані наводимо з дослідження Олега Медведєва “Мовний баланс України” (obozrevatel.com.ua від 27.03.2007); ⁵J.A. Fishman, Language and Ethnicity, in Language, Ethnicity and Intergroup Relations, ed. Howard Giles, London. - New York and San Francisco, 1990. -p. 21; ⁶У Росії, наприклад, гинуть іжорська і вепська мови. Чи потребують вони захисту, якщо іжорці й вепи не виступають консолідовано за їх збереження? Можливо вони визріють?; ⁷Baker C. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. — Clevedon, Philadelphia, Adelaide, 1995. – P. 56.

Бацевич Ф. С. д. філол. н.проф.(м. Львів)

ПРАГМАТИЧНИЙ ФОКУС ЕМПАТІЇ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена дослідженню особливостей сучасного мовознавчого аналізу в категоріях інтелектуального розвитку сучасної української літературної мови. Зокрема, увага дослідника зосереджена на прагматичному фокусі емпатії.

This article emphasizes the domains of current linguistic analysis, represented in categories of intellectual evolution of the Ukrainian literature language. Author’s attention is based on pragmatic focus of empatia.

У відомій монографії, присвяченій інтелектуальній еволюції української літературної мови, Л.І. Шевченко визначає характерні ознаки сучасного лінгвістичного аналізу як **поєднання** різнорідних методик дослідження: власне філологічних (лінгвістичних), а також тих, що прийшли в лінгвістику з інших (іноді, на перший погляд, „далеких”) наук¹. Разом із природним рухом лінгвістичних ідей такий вплив стимулював особливу увагу до динаміки мовних процесів, семантичної трансформації одиниць і категорій, процесів символізації, інтерференції, структурування і переструктурування, функціональної специфікації та інших². Виходячи саме з такого розуміння поступу лінгвістичних ідей, нижче пропонуємо низку міркувань щодо однієї із категорій сучасної лінгвістичної прагматики, яка задає динаміку загального руху семантичних і прагматичних чинників у розгортанні дискурсів – фокусу емпатії. Сподіваємось, що скромні спостереження, викладені в розвідці, перебуватимуть у ріднісі сформульованих проф. Л.І. Шевченко перспектив розвитку сучасної лінгвістики.

У низці праць прагмалінгвістичного характеру було показано, що фокус емпатії – важлива семантико-прагматична категорія організації засобів мовного коду в комунікації (висловлень, мовленнєвих актів, мовленнєвих жанрів, дискурсів, текстів), один із складників точки зору учасників спілкування³. Взаємодіючи з іншими семантичними і прагматичними категоріями живої інтеракції учасників спілкування, фокус емпатії виступає важливим чинником формування перспективи дискурсів (текстів), впливу на їх формування і розгортання; він є специфічним „водієм” руху інформації, що задається адресантом⁴.

Як динамічне явище фокус емпатії стосується всіх складників дискурсу (тексту). Т. ван Дейк акцентує увагу на двох аспектах вияву фокусу: семантичному і прагматичному. На думку дослідника, „якщо семантичний фокус ... – це множина суджень (або фактів, що їм відповідають) у сфері дії операції альтернації, або, іншими словами, як „те, про що йдеться”, то прагматичний фокус повинен визначатись у термінах комунікації та взаємодії її учасників”⁵; семантичний фокус задає послідовність речень/суджень, а прагматичний – послідовність мовленнєвих актів⁶. Інакше кажучи, семантичний фокус скерований на логічність, послідовність спілкування, прагматичний – на його успішність.

Поняття „прагматичний фокус” у концепції Т. ван Дейка постає в двох аспектах. Перше стосується прагматичної семантики; в прагматичному фокусі перебувають ті судження або факти, які є релевантними для контексту даної комунікації. Так, у прикладі *Джон хворий. Тому сьогодні ввечері він не прийде* хвороба Джона прагматично не релевантна; важливим є те, що Джон сьогодні ввечері не прийде, оскільки від цього факту залежить подальше розгортання дискурсу, наприклад, лекція не відбудеться, вечірка зірветься тощо⁷. Друге уживання цього поняття пов'язане з послідовностями ілокутивних актів. Його динаміка грає важливу роль і визначається перемінами в меті мовця. Так, від судження „Я знаю *p*” можна перейти до судження „Я хочу *p*”, „Я надіюсь, що *p*” і т.д.⁸. У такому розумінні прагматичний фокус певним чином визначає правила зміни ілокутивних сил у комунікації, або ж залежить від закономірностей їх динаміки. Розгляньмо наступний діалог:

А. – Чому ти вчора не був на заняттях?

Б. – Боліла голова. А чому ти про це запитуєш?

У фокусі запитання учасника діалогу **А.** перебуває причина відсутності **Б.** на заняттях. Це семантичний фокус репліки. Перша репліка **Б.** також має семантичним фокусом саме цю причину. Друга ж репліка **Б.** скерована на уточнення ілокутивної мети співрозмовника, а тому її фокус – ‘яка причина твого запитання’ – за Т. ван Дейком, варто кваліфікувати як фокус прагматичний. Зв'язність обох реплік учасника **Б.** і діалогу в цілому забезпечують закони зміни емпатії та її фокусів у дискурсах, які ще значною мірою не пізнані.

На нашу думку подібне трактування поняття „прагматичний фокус (емпатії)”, попри значний евристичний потенціал, все ж потребує певного уточнення в світлі сучасного розуміння сутності лінгвістичної прагматики, її проблемного поля і дослідницької одиниці⁹.

Аналіз дискурсів різного характеру дозволяє говорити про можливість ширшого розуміння сфери дії прагматичного фокусу емпатії, використання цього поняття не лише в аспекті виявлення закономірностей послідовності динаміки ілокутивних актів у спілкуванні, а й динаміки прагматичних комунікативних смислів у дискурсах.

Для виявлення семантичного фокусу емпатії важливими є: (1) об'єкти, які входять у фокус емпатії мовця; їх кількість, місце

знаходження, час існування тощо; (2) предикати, які приписують певні ознаки цим об'єктам. Прагматичний фокус емпатії виявляється, передовсім, в (1) оцінці об'єктів емпатії, (2) модальності зображення існування цих об'єктів, (3) ставленні до них як бажаних/небажаних, важливих/неважливих, серйозних/несерйозних тощо.

Рух фокусу емпатії в дискурсі нагадує рух променя ліхтаря або прожектора, який по чергово вихоплює з темноти нові об'єкти, на які він скерований. Рух фокусу емпатії також можна порівняти з рухом об'єктива камери оператора, щ акцентує різні об'єкти, виділяє різні деталі й, відповідно, суб'єктивно „подає” їх глядачеві. Для прикладу розгляньмо фрагмент політичного тексту – інтерв'ю кореспондента газети „Експрес” Ольги Кущій, яке вона взяла з приводу ситуації в блоці Юлії Тимошенко у професійних політологів Дмитра Видріна і Володимира Фесенка („БЮТ – проти БЮТ” – „Експрес” 12-19.03.09, № 36 (4479)).

– Чи можливий, на вашу думку, розкол всередині блоку?

Д. Видрін:

– Неможливо розколоти те, що не існує. Це не партія і не блок, це – певним чином організована секта, фантом, що відкидає будь-які політичні принципи. Тому й електорат голосує не за БЮТ, а за його лідерку.

В. Фесенко:

– Можна говорити про початок внутрішньої дискусії щодо питань подальшої стратегії й тактики всередині блоку. Більш різкі зрушення можливі в майбутньому – в разі програшу на президентських виборах. Отоді частина „політиків-попутників”, тих, хто кон'юнктурно підтримував Тимошенко, відійде.

Зрозуміло, що чим менший рейтинг Тимошенко, тим менший рейтинг її блоку. А чим менший рейтинг БЮТ, тим коротший список „обраних”. Це всі бютівці добре розуміють і готуються до боротьби за своє місце під сонцем.

– Як розвиватиметься ситуація в БЮТ, якщо падіння рейтингу не припиниться?

Д. Видрін:

– Сам блок не має жодного стосунку до свого рейтингу. Якщо, припустімо, біля Тимошенко залишаться тільки секретарка і водій, вони наберуть ті самі відсотки, які набрав би блок у будь-якому стані – цілісному чи розколотому. БЮТ у будь-якому разі

залишитися сервісною командою, що обслуговує статус Тимошенко – прем'єра, Президента чи опозиціонера.

А якщо ж раптом не стане в неї статусу чи вона піде з політичної арени – неб буде й самого БЮТу. За місяць усі забудуть про його існування як про віртуальне явище. Згадають лише реальну Тимошенко з її косою, харизмом та політичною волею.

В. Фесенко:

– Можливо буде зроблено ставку на пере форматування блоку і формування на його основі партії безпосередньо під Тимошенко.

Головна проблема Тимошенко сьогодні – це криза. Не Янукович і не Яценюк. А якщо вона втримає владу під час кризи і за час її прим'єрства почнеться економічний підйом, то вона зможе отримати лаври українського Рузвельта. Якщо ж завалить все остаточно, то ніякі внутрішньопартійні „антикризові” заходи БЮТ не врятують.

У якому стані, на вашу думку, партія підходить до виборів?

В. Фесенко:

– Наразі БЮТ не вирішив основних питань: як, коли і з ким проводити конституційну реформу, чи реально добитися дострокових президентських виборів, як іти на чергові президентські вибори. Саме в такій послідовності він повинен розв'язати ці проблеми.

Д. Видрін:

– Уся команда до останнього триматиметься за Тимошенко. Аж до президентських виборів. Це якийсь незвіданий феномен, магія чищо. Вони очікують на диво, яке підштовхне Тимошенко до якогось нестандартного кроку, що підніме їх рейтинг до небес.

Всі очікують. Що соціологи, як завше. Поміляються. У 2006 році їм пророкували 70 місць у Раді, а вони здобули 113. У 2007-му прогнозували 100, а мали 156. Та тоді не було економічної кризи.

Загальна емпатія тексту задається питаннями кореспондентки, які стосуються блоку партій „БЮТ”. Точки зору політологів експлікуються об'єктами, які перебувають у фокусі їх емпатії, та ставленням до цих об'єктів, яке виявляється у межах прагматичного фокусу. Узагальнюючи ці складники у всіх трьох блоках запитань і

відповідей, можна експлікувати емпатичні показники точок зору політичних оглядачів так:

Д. Видрін:

I. Семантичний фокус емпатії дискурсу:

1. Об'єкти емпатії: *БЮТ, Тимошенко, електорат, рейтинг, секретарки, водії, коса Тимошенко, харизма лідери БЮТ, вибори, відсотки на виборах, рейтинг, соціологи, місце в Раді, економічна криза.*

2. Предикати емпатії:

а) негативні: *не партія, не блок, секта, феномен, магія, очікувати (на диво), не мати, не бути, обслуговувати (статус), пророкувати, забути (про існування), помилитися;*

б) нейтральні: *залишаться, наберуть, піднести (рейтинг), прогнозувати.*

II. Прагматичний фокус емпатії дискурсу:

1. Ставлення до загального об'єкту емпатії – негативне.

2. Ставлення до інших об'єктів емпатії:

а) нейтральне: *електорат, соціологи, рейтинг, економічна криза, відсотки (на виборах);*

б) іронічно-негативне: *коса Тимошенко, харизма лідери БЮТ, список обраних.*

3. Модальність викладу інформації:

а) щодо головного об'єкту емпатії – ірреальність існування БЮТ як політичної сили;

б) щодо інших об'єктів емпатії – ірреальність, віртуальність і навіть міфічність того, що стосується БЮТу і об'єктивна реальність щодо інших об'єктів емпатії.

В. Фесенко:

I. Семантичний фокус емпатії дискурсу:

1. Об'єкти емпатії: *БЮТ, партія, стратегія блоку, тактика блоку, президентські вибори, рейтинг Тимошенко, економічна криза, Янукович, Яценюк, влада, економічний підйом, антикризові заходи, конституційна реформа, президентські вибори.*

2. Предикати емпатії:

а) іронічні: *„попутники”, „обрані”, лаври українського Рузвельта;*

б) нейтральні: *починається (дискусія), виграш / програш (на президентських виборах), підготовка (до боротьби), перереформування, формування (партії), втримати (владу), не*

вирішив (питань), проводити (реформу), добитися (виборів), іти (на вибори).

в) негативні: *завалити все, не врятуватися.*

II. Прагматичний фокус емпатії дискурсу:

1. Ставлення до загального об'єкту емпатії – нейтральне, об'єктивно-дослідницьке.

2. Ставлення до інших об'єктів емпатії – домінантно нейтральне;

3. Модальність викладу інформації:

а) щодо головного об'єкту емпатії – модальність реального;

б) щодо інших об'єктів емпатії – модальність реального й реальної вірогідності щодо майбутніх дій БЮТ.

Отже, перед нами зв'язний, цілісний дискурс кожного із опитуваних політологів. Цілісність суджень Д. Видріна формується логічним рухом серед достатньо невеликої кількості об'єктів семантичного фокусу емпатії і прагматичного фокусу, який можна окреслити як негативне й іронічне ставлення до основного семантичного об'єкту – БЮТ. Цілісність дискурсу В. Фесенка забезпечується більшою кількістю об'єктів у межах семантичного фокусу емпатії, а також значною мірою „безоцінним” прагматичним фокусом стосовно головного об'єкта дискурсу, а також більшості інших об'єктів семантичного фокусу. У цілому ж точка зору учасників інтерв'ю лежить в основі вибору об'єктів емпатії, їх фокусування, тобто, перш за все, розподілу на основні й другорядні, формування суб'єктивного ставлення, яке виявляється за допомогою прагматичного фокусу емпатії, а також такої важливої складової прагматики спілкування, якою є модальність подання свого бачення об'єктів емпатії. Можна говорити про те, що саме прагматичний фокус стає суб'єктивною пресупозицією вияву точок зору обох політологів.

Прагматичний фокус емпатії, його зміна, плинність, динаміка можуть ставати основою руху діалогу, динаміки його комунікативних смислів. З метою ілюстрації цього положення розгляньмо фрагмент п'єси Олександри Погребинської „Дев'ятий місячний день” (Дія перша, сцена 1):

[Дійові особи: Олег – архітектор 35 років; Олена – його колишня дружина 35 років. У фрагменті наскрізною нумерацією відзначені репліки героїв. У їх межах також пронумеровані

мікрорепліки, в яких помітна зміна комунікативних смислів, їх динаміка. У круглих дужках формулюються поточні комунікативні смисли; у квадратних – їхні прагматичні складники; знак ~ позначає пресупозиції, на яких ґрунтується зміна реплік і, відповідно, комунікативних смислів].

1. Олена. (1) *Добре, добре, добре.* (‘все, що ти говориш, – дурниці’ [‘роздратування’]. (2) *І що ти будеш робити? Що? Що ж робити? Що робити?* (‘я вбачаю тут безвихідь’) [‘це дуже зле; я роздратована цим’].

2. Олег. *Гаразд, гаразд. Гаразд!* (‘відчепись’) [‘я роздратований твоїми словами’].

3. Олена. (1) *Не відмахуйся від мене!* (‘не відчеплюсь’) [‘я хвилююсь за тебе’]. (2) *Що? У тебе є якийсь план, ти якось плануєш своє життя, якось уявляєш своє майбутнє?* (‘не вірю в тебе, оскільки ти безхарактерний, не здатний на рішучі вчинки’) [‘я бажаю тебе принизити’].

4. Олег. (1) *Ні. Ні. Ніяк. Я ніяк не планую. Я ніяк не уявляю, Я ніяк, ніяк,* (‘так, ти маєш рацію: я нікчема. Тепер ти задоволена?’) [‘роздратування’] (2) *ну, будь ласка...* (‘я тебе прошу – відчепись’) [‘роздратування’].

5. Олена. (1) *Ні, ні, ні.* (‘не відчеплюся; я відчула твоє вразливе місце’ [‘маю певну зловтіху’] (2) *Зажди. Зачекай хвилиночку. Хвилиночку зачекай.* (‘це ще не все’) [‘ось тобі’] (3) *Чим ти пишаєшся?* (‘я тебе розкусила і буду добивати’) [‘зловтіха; роздратування’].

6. Олег. *Я?* (‘ти кажеш дурниці’) [‘ти мене ображаєш’].

7. Олена. (1) *Так, ти, ти.* (‘це не дурниця, так воно і є’) [‘я саме і бажаю тебе образити’] (2) *Чим ти пишаєшся?* (‘повторюю це ще раз’) [‘це хворобливе почуття самозакоханості’].

8. Олег. *Я не пишаюся.* (‘це дурниця’) [‘не ображай’] ~ впізнана прагматична пресупозиція.

9. Олена. (1) *Ні, я бачу, ти пишаєшся. Ти гордий. Ти весь сяєш від цієї гордості!* (‘буду образити; твої хворобливі почуття виявляються на твоєму обличчі’) [‘бажаю вколоти твоє самолюбство’]. (2) *Ти тільки поглянь на своє обличчя!* ~ ‘обличчя, очі – дзеркало душі’.

10. Олег. *Я не хочу дивитись на своє обличчя!* (‘облиш мене’) [‘я роздратований’] ~ ‘впізнав пресупозицію’.

11. Олена. *Ні, ти подивися!* ('не відчеплюся').
12. Олег. *Та не хочу я бачити своє обличчя! Бачити не хочу!* ('ти мені вкрай набридла') ['я роздратований'] ~ 'я впізнав пресупозицію'.
13. Олена. (1) *Подивися, до чого ти дійшов!* ('не відчеплюся; ти мені не байдужий') (2) *Ти сам собі огидний!* ('з тобою не все в порядку') ['я за тебе хвилююся'].
14. Олег. *Нічого я не огидний.* ('не дратуй мене').
15. Олена. *Ти навіть бачити себе не хочеш!* ('я маю рацію') ['ти мене не обдуриш'].
16. Олег. (1) *Бачити не хочу – так. Але не огидний, ні.* ('ти хочеш логіки в моїх словах – ось вона') ['я вимушений захищатись']. (2) *Я люблю себе, люблю, люблю, люблю.* ['відчепися']. (3) *Буває таке, що нічого не хочеш бачити? Навіть тих, кого найбільше любиш?* ('я вимушений виправдовуватися') ~ 'я впізнав пресупозицію – обличчя – дзеркало душі'.
17. Олена. (1) *Боже мій, Боже,* ['я за тебе хвилююся'] (2) *ну кого ти намагася обдурити?* ('ти брешеш') ['я хвилююся за тебе'].
18. Олег. *Та я кажу правду!* ('це мені не потрібно'). <...>
19. Олена. *Та у тебе все суперечить одне одному!* ('у тебе не все в порядку зі світосприйняттям') ['я хвилююся за тебе'].
20. Олег. (1) *Боже мій, Боже, нема тут ніякого протиріччя.* ('відчепися, зі мною все в порядку') ['я роздратований'] (2) *Де ти бачиш тут протиріччя?* ('ще раз кажу: в мене все в порядку').
21. Олена. *Я нічого не бачу. Нічого, нічого не бачу. Просто нема нічого. Я бачу тут повну відсутність будь-чого.* ('ти катастрофічно заплутався у собі') ['я за тебе хвилююся'].
22. Олег. *Чудово.* ('відчепись, це твоя справа') ['я роздратований'].
23. Олена. *Це не чудово, ні, це огидно. Це ж твоє життя. І я бачу в ньому повну відсутність будь-чого. Просто по-рож-не-ча!* ('не відчеплюся') ['ти не байдужий мені']. <...>
24. Олена. (1) *Хай так. Уява, мрії – це вже щось.* ('зроблю спробу стати на твою позицію і оцінити твій стан') (2) *А в тебе що? Що в тебе? Я тебе питаю.* ('але й з твоїх позицій ти банкрут') ['я хвилююся за тебе'].
25. Олег. *Не питай мене!* ('відчепись') ['я роздратований'].
26. Олена. *Я питаю...* ('не відчеплюсь').

27. Олег. *А хто, в дідька, дав тобі таке право – питати?* (‘ти для мене ніхто’) [‘я роздратований’].

28. Олена. *Я твоя дружина!* (‘я маю право’) ~ пресупозиція ‘дружина має право хвилюватися за внутрішній стан чоловіка’.

29. Олег. *Колишня! Ти моя колишня дружина.* (‘не маєш права’) [‘я роздратований’]; ~ пресупозиція ‘колишня дружина – це вже чужа людина’.

30. Олена. *Іншої у тебе поки що, по-моєму, немає.* (‘маю право; не сперечайся зі мною’).

31. Олег. *Я не зобов’язаний мати дружину.* (‘відчепися’) [‘ти мене дратуєш’]. <...>

32. Олена. *Добре. Тоді я йду.* (‘побачимо, що ти без мене будеш робити’) [‘відштовхуючи мене, не приймаючи мою турботу, ти чиниш недобре’].

33. Олег. *Йди.* (‘якось воно буде; проживу без твоїх турбот про мене’) [‘я роздратований’].

34. Олена. *І піду. І більше не прийду.* (‘у такому випадку наш розрив остаточний’) [‘ти чиниш неправильно’].

35. Олег. *Чому?* (‘не роби цього; я потребую постійних контактів з тобою, суперечок, сварок’) [‘я спантеличений і визнаю, що не можу без тебе’].

36. Олена. *А просто мені набридло.* (‘я зрозуміла твоє слабе місце і накажу тебе’) [‘я торжествую’].

37. Олег. *Оце так...* (‘приходь’) [‘я спантеличений твоїм рішенням’].

38. Олена. *А так.* (‘моє рішення остаточне’) [‘я торжествую’].

39. Олег. *А я думаю, ти мене кохаєш.* (‘ти мені потрібна’) [‘зизнаюсь у поразці: мені потрібні твої почуття’].

Дзвінкий ляпас. Вона вибігає, ридуючи.

Важливим комунікативним чинником плину діалогу, організації й руху семантичного і прагматичного фокусів емпатії є зв’язність реплік. В аналізованому фрагменті найважливішим чинником цієї зв’язності й підстав для зміни реплікових кроків є загальна прагматична атмосфера спілкування, а також пресупозиції, які „вчитуються” учасниками інтеракції. Зазначимо найпомітніші з таких засобів зв’язку.

Так, репліки 2 і 3 пов’язані „прочитанням” Оленою того, що Олег бажає „відмахнутись” від її слів. Зв’язок реплік 8 і 9

відбувається за впізнаними прагматичними інтенціями Олега ‘не ображай’. Показовим є зв’язок реплік Олега 10 і 12 із репліками Олени 13 і 15. Спираючись на загальну семантичну пресупозицію „обличчя (очі) – дзеркало стану душі”, Олена робить висновок, що Олег сам собі огидний і „експлуатує” її, роблячи уже прагматичною підставою розгортання низки подальших реплікових кроків. Зв’язок реплік Олени 19 і 21 з реплікою Олега 22 ґрунтується на впізнанні ним прагматичної інтенції співбесідниці ‘ти заплутався в собі’, а також бажанні не згоджуватися з цим. Репліка *Чудово* енантіосемічно скерована саме на оцінку душевного стану Олега. Злам семантичного і прагматичного розгортання конфліктного діалогу відбувається у межах 34 і 35 реплік, зміст яких, фактично, унеможлиблює подальше спілкування.

Отже, аналізований фрагмент художньо-белетристичного дискурсу жанру драми об’єднаний спільною для обох учасників спілкування семантичною емпатією – виясненням духовного стану Олега. Це вияснення ведеться у межах конфронтаційного (не кооперативного) типу міжособистісної інтеракції. Семантичні складники фокусу емпатії в цілому задаються Оленою; вона є „ведучою” у розгортанні діалогу. Аналізований фрагмент об’єднаний, фактично, безперервним розгортанням наскрізного прагматичного фокусу: з боку Олени – ‘я переймаюсь твоїм душевним станом; я хвилююсь за тебе’; з боку Олега – ‘я не потребую твого втручання; я роздратований ним’ (до 34 репліки включно); ‘я потребую твоєї опіки, ти мені не байдужа; я роздратований усвідомленням цього’ (від 35 репліки). Інакше кажучи, в аналізованому фрагменті прагматичний фокус відіграє роль найважливішої пресупозиції суб’єктивного характеру, що має когезійний і когерентний характер. Об’єкти, які вводяться в семантичний фокус, по суті стають тлом для нюансування комунікативних смислів із домінуванням прагматики ‘втручання Олени у внутрішній світ Олега’ і ‘відштовхування Олега від цього втручання’ (до 35 репліки). Показово, що переломний момент у спілкуванні героїв настає не з причин уведення нових об’єктів обговорення (об’єктів семантичного фокусу), а з причин різкої зміни прагматичного фокусу реплік Олега (35 репліка), які засвідчують вияв протилежних до декларованих суб’єктивних чинників. За всіма законами драматургії різка зміна чинників семантичного (поява нових героїв, зміна обставин тощо) та прагматичного чинників

фокусу емпатії – важливий сигнал переходу до іншої „якості” спілкування, іншої мовленнєвої поведінки учасників інтеракції, що й стає передумовою нової сцени або дії, що й спостерігається в аналізованому випадку.

Таким чином, у найзагальнішому вигляді фокус емпатії постає як синтетичне семантико-прагматичне явище, пов’язане з категорією точки зору, процесом „упакування” інформації у комунікативній взаємодії учасників спілкування, формуванням зв’язності висловлень, дискурсів та мовленнєвих жанрів; процесом, який виявляється в організації семантичного і прагматичного центру, периферії й тла розгортання повідомлень. Фокус емпатії виявляється як контраст в організації інформаційного потоку; звідси його друга назва – фокус контрасту. Прагматичний фокус емпатії може стати прагматичною пресупозицією певного фрагменту тексту або всього дискурсу, виявляючись основою зв’язності реплік. Спостерігаються випадки „переростання” прагматичного фокусу емпатії у прагматичні імплікатури всього дискурсу або його фрагментів.

¹Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: Теорія аналізу. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2001. – С. 34; ²Там само. – С. 36; ³Горлина А.С. Прагматический фокус и связанные с ним коммуникативные неудачи // Тверской лингвистический меридиан. Вып. 2. – Ижевск: ИЖГУ, 1999. – С. 52-64; Горлина А.С. Фокус контраста // Лингвистический вестник. Вып. 2. – Ижевск: ИЖПИ, 2000. – С. 34-57; Дейк Т. ван. Вопросы прагматики текста // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1978. Вып. 8. – С. 259-336; Дейк Т. ван. Вопросы прагматики текста // Текст: аспекты изучения семантики, прагматики и поэтики / Сборник статей. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – С. 90-167; Дейк Т. ван, Кинч В. Стратегии понимания связанного текста // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII. – М., 1988. – С. 153-211; Ковалевська Т.Ю. Моделювання емпатії в сучасній українській мові: Автореф. дис. докт. філол. наук. – К., 2002. – 36 с.; Серова К.А. Формообразующие признаки художественного текста в аспекте категорий прагматического фокуса и перспективы // Вестник АмГУ. – 2000. – Вып.10. – С. 34-42; Чейф У. Данное, контрастивность, определенность, подлежащее, топики и точка зрения // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XI. – М.: Прогресс, 1982. – С. 277-316; Бацевич Ф.С. Точка зору і прагматика політичного тексту // Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць. Вип.. 22. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2007. – С. 53-62; Бацевич Ф.С. Емпатія як категорія тексту (дискурсу) // Лінгвістична палітра: Збірник наукових праць з актуальних проблем лінгвістики / За заг. ред. проф. Л.А. Лисиченко. –

Харків, 2009. – 112-128; Бацевич Ф.С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці // Мовознавство. – 2009. – № 1. – С. 29-37; Kuno Susumu. Subject, theme and the speaker's empathy: A re-examination of relativization phenomena // Subject and topic. – New York: Academic Press, 1976. – P. 417-444; Kuno Susumu. Functional Syntax: Anaphora, Discourse and Empathy. – Chicago: University of Chicago Press, 1987. – 326 p.; Zubin D. Discourse Function of Morphology // Discourse and Syntax/ T.Givon (ed.). – New York: Academic Press, 1976. – P. 36-72; ⁴Бацевич Ф.С. Емпатія як категорія тексту (дискурсу) // Лінгвістична палітра: Збірник наукових праць з актуальних проблем лінгвістики / За заг. ред. проф. Л.А. Лисиченко. – Харків, 2009. – 112-128; Бацевич Ф.С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці // Мовознавство. – 2009. – № 1. – С. 29-37; ⁵Дейк Т. ван. Вопросы прагматики текста // Текст: аспекты изучения семантики, прагматики и поэтики / Сборник статей. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – С. 159; ⁶Там само. - С. 160; ⁷Там само. - С. 159; ⁸Там само. - С. 159-160; ⁹Бацевич Ф.С. Точка зору і прагматика політичного тексту // Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць. Вип. 22. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2007. – С. 53-62; Бацевич Ф.С. Емпатія як категорія тексту (дискурсу) // Лінгвістична палітра: Збірник наукових праць з актуальних проблем лінгвістики / За заг. ред. проф. Л.А. Лисиченко. – Харків, 2009. – 112-128; Бацевич Ф.С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці // Мовознавство. – 2009. – № 1. – С. 29-37.

Т.В. Бовсунівська, д. філол. н., проф. (м. Київ)

СТИЛЬОВИЙ ЕКЛЕКТИЗМ ПРОЗИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

У статті йдеться про стильові особливості прози Оксани Забушко. Стиль письменниці склало еклектичне поєднання макаронічної мови, “пізньої манери Малларме”, лайливої лексики та сленгу, “материнської мови” фемінізму, телевізійної й біблійної стилістики, інтертекстуальність як принцип конструювання тексту, уроборос як його логічний сенс тощо.

This article is about style specific of the Oksana Zabuzhko's prose. Her Style is based on the eclectic mix of several cultural styles: macaronisme language, "Mallarme latest style", obscene language and slang, "mother language" of feminism, television, Bible style,